

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN YILDIRIM ORDULAR GRUP KOMUTANLIĞI SIRASINDA MONDROS MÜTAREKESİ VE SONRASI OLUŞAN DURUMA TEPKİSİ VE HATAY'A YÖNELİK FAALİYETLERİ

Mahmut BOLAT*

Öz

I. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot Anlaşması ile Orta Doğu bu iki devlet arasında paylaşılmış ve bu paylaşıma göre de Hatay bölgesi Fransızların payına düşmüştür.

I. Dünya Savaşı sonunda, Mondros Mütarekesi imzalandığında Hatay bölgesi Türk sınırları içerisinde bulunmakla birlikte Mütareke sonrası, önce İngilizler, daha sonra da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Mütareke öncesinde, 7. Ordu komutanlığında bulunan ve İngiliz ilerleyişini Halep'in kuzeyinde durduran Mustafa Kemal Paşa, Mütareke sonrası atandığı Yıldırım Ordular Grup Komutanlığında da, ileri hatta bulunan birlikleri Türk sınırları içerisine çekerek, bir ateşkes anlaşması olması dolayısıyla savaşı durdurması gerekirken, İtilaf Devletleri işgallerini kolaylaştıran ve devam ettiren Mondros Mütarekesinin yaratacağı olumsuz koşullara karşı bir direniş hareketi başlatmıştır.

Bu makalede, Mustafa Kemal Paşa'nın, Mondros Mütarekesi ve onun yaratacağı problemlere karşı tepkisi ve bu bağlamda bölgedeki işgalleri önlemeye yönelik faaliyetleri, Hatay ekseninde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hatay, İskenderun, Mustafa Kemal Paşa, Suriye, Yıldırım Orduları.

THE REACTION OF GENERAL MUSTAFA KEMAL TO THE CIRCUMSTANCES CREATED AFTER THE ARMISTICE OF MOUDROS AND ACTIVITIES TOWARD HATAY DURING HIS COMMANDERSHIP OF THE YILDIRIM ARMY GROUP

Abstract

The Middle East was shared between England and France after the Sykes-Picot Agreement which was signed between the two states during the World War I. In this sharing, the region of Hatay was given to France.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
(bolatmahmut@gmail.com).

While the region of Hatay was within the boundaries of Turkey when the Armistice of Moudros was signed at the end of the World War I; it was invaded by England first and then by France after the armistice. General Mustafa Kemal, who had commanded the 7th Army and stopped the progress of the English in the North of Aleppo before the armistice, drove the unions in the front lines into the boundaries of Turkey even during his commandership of the Yildirim Army Group to which he was assigned after the armistice and embarked on a resistance movement against the potential negative circumstances of the Armistice of Moudros, which paved the way for and maintained Allied invasions while he was expected to stop the war due to the armistice.

This article examines the reaction of General Mustafa Kemal to the Armistice of Moudros and its potential problems and in this context, his activities toward preventing the invasions in the region with regard to Hatay.

Keywords: Hatay, Iskenderun, Mustafa Kemal Pasha, Syria, Lightning Army.

Giriş

Siyasi ve ekonomik nedenlerle ortaya çıkan I. Dünya Savaşı'nı, Osmanlı Devleti açısından sona erdiren Mondros Mütarekesi, İtilaf Devletlerinin Türk toprakları üzerindeki işgallerini durduramamış aksine Mütarekeye dayanarak stratejik yerleri işgallerine kolaylaştırıcı bir etkide bulunmuştur. İtilaf Devletlerinin, I. Dünya Savaşı sırasında, kendi aralarında yaptıkları anlaşmalara göre gerçekleştirilen bu işgallerde, Fransızların payına düşen yerlerden birisi de Hatay bölgesi olmuştur. Bu toprakların pamuk üretimi için çok elverişli olması ve İskenderun Körfezi gibi stratejik öneme sahip bir bölgeyi de içeriyor olması, Fransızları bölgeye iten başlıca sebepler olmuştur. Bu doğrultuda Fransızlar, Suriye'nin kuzeyini teşkil eden ve Türk topraklarının ayrılmaz bir parçası olan Adana, Maraş, Antep ve Hatay şehirlerini Kilikya tabiri altında kendi çıkar alanları olarak görmüş ve Mondros sonrası, Sykes-Picot Anlaşması ile Orta Doğu'yu aralarında paylaştıkları İngiltere ile danışıklı olarak bu bölgeyi işgal için hareketine girişmişlerdir.

I. Dünya Savaşı sırasında da, kendi paylarına düşen bölgeleri işgal etmeye yönelik faaliyette bulunan İtilaf Devletlerinin bu faaliyetleri doğrultusunda, Suriye-Filistin Cephesinde I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru çatışmalar şiddetlenmiş, 1917 yılında Gazze hattındaki Türk kuvvetleri, birincisi Mart ve ikincisi de Nisan ayında gerçekleşen Gazze muharebelerinde Albay Baron von Kress'in birliklerine karşı mağlup olmuştur. Bu başarıları sonrası bölgeye, kısa sürede sayısı 20.000'i bulan takviye kuvvet getiren İngilizler, General Allenby'nin komutasında büyük çaplı bir saldırı ile Türkleri kesin olarak mağlup etmeye karar vermişler ve böylece de Filistin'in gelecekte Orta Doğu'daki en büyük harp sahası olacağı iyice belli olmuştur. Bu nedenle başlangıçta Bağdat'ı geri

almak için Mezopotamya'ya gönderilmesi planlanan Yıldırım Ordular Grubu, Filistin'de kullanılmak zorunda kalmış ve Kafkasya Cephesi'ndeki bütün kuvvetler ile I. Piyade Tümeni de buraya getirilmiştir.¹

Yıldırım Ordular Grubuna duyulan ihtiyaç ve Grubun oluşturulma süreci şu şekilde bir gelişim göstermiştir. Filistin ve Irak cephesinde Osmanlı Devleti açısından durum kötüleşince Enver Paşa buna karşı bir takım tedbirler almak zorunda kalmış ilk olarak Avrupa'da bulunan Osmanlı kuvvetlerini geri çeken Paşa, Almanya'dan da bölgeye kuvvet göndermesini istemiştir. Bu isteği kabul eden Almanya, Osmanlı Devleti'ne bir ordu komutanı ve buna bağlı bir subay grubu göndermiştir. Böylece Bağdat'ın kurtarılması amacıyla Yıldırım Ordular Grubu oluşturulmuştur. Yıldırım Ordular Grubu, başında Alman prensiplerine göre oluşturulmuş bir ordular grubu kurmay heyeti, bir Alman grup komutanı ve neredeyse tamamen Alman olan subaylardan oluşturulmuştur. Bu grubun başına getirilmesi düşünülen General Falkenhayn'ın atamasını Padişah V. Mehmet Reşat 11 Temmuz 1917'de onaylamış ve Yıldırım Ordular Grubu'nun teşkil emri 15 Temmuz 1917'de yayınlamıştır. Yıldırım Ordular Grubu'nun ana çekirdeğini oluşturan 7. Ordu komutanlığına, 5 Temmuz 1917'de 2. Ordu komutanı Mustafa Kemal Paşa, 6. Orduya ise Halil Paşa atanmıştır.²

Mustafa Kemal Paşa 7. Ordu Komutanlığına atandıktan ve bu cephedeki durumu tetkik ettikten sonra, 20 Eylül 1917'de başkomutanlığa gönderdiği rapor ile Türk Ordusunun ve memleketin durumunu gözler önüne sermiştir. Raporunda, Türk halkının perişan bir vaziyette olduğunu, hükümetin ve memurların yanlış uygulamalarından dolayı halk ve idareciler arasında bağın koptuğunu belirtmiştir. Genel askeri durumun, savaşın daha uzun süreceğini gösterdiği ve savaşı bitirmek için inisiyatifin karşı tarafa geçtiğini ifade etmiştir. Türk ordusunun savaşın başlarına göre daha zayıf durumda olduğunu söyleyen Paşa, İngiliz birlikleri Türk topraklarını tehdit ederken ve bu askeri durumda Bağdat'ı geri almanın imkansız olduğunu söylemiştir. Fakat böylesi olumsuz koşullarda dahi ümidini kaybetmeyen Paşa, hükümeti güçlendirip, yolsuzlukları önleyerek ve -ileride Yıldırım Orduları komutanlığına getirildiğinde uygulayacağı gibi-bütün askerleri memleket içerisine çekip bir savunma savaşı yaparak bu durumdan kurtulabileceğini ifade etmiştir.³

7. Ordu komutanlığına atandıktan bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Ordular Grup Komutanı Falkenhayn'ın stratejik hatalarına ve takındığı olumsuz tavırlara tepkisinden ve bunları kabullenmediğinden ve durumu Enver ve Talat Paşalara bildirmiş olmasına rağmen, kendi görüşlerine

- 1 Hans Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza*, Çev. Eşref Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s.151.
- 2 Sami Ağaoğlu, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze Muharebeleri", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 2, 2017, ss.322-324.
- 3 Falih Rifkî Atay, *Çankaya*, Bateş Yay., İstanbul, 1984, ss.94-97; Yavuz Abadan, *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, 2. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972, ss.85-86.

önem verilmeyerek Falkenhayn'dan yana tavır alınmasından dolayı, 7. Ordu komutanlığından istifa etmiştir. İstifası kabul edildikten sonra, merkezi Diyarbakır'da bulunan eski ordusu olan 2. Orduya atanmakla birlikte bu atamayı da kabul etmeyerek İstanbul'a dönmüştür.⁴ Yaklaşık bir ay sonra da Kudüs'ün sırf Falkenhayn'ın hatası yüzünden boş yere kaybedilmesi⁵ Mustafa Kemal Paşa'nın, Falkenhayn konusunda endişelerinin ne kadar haklı olduğunu göstermiştir. Esasen Mustafa Kemal Paşa'nın istifası, Falkenhayn'ın uygulamalarının ülke için ne kadar zararlı olduğuna dikkat çekmek amacıyla gerçekleşmiş bir tepki istifasıdır.

Mustafa Kemal Paşa'dan sonra bir diğer tepki istifası Cemal Paşa'dan gelmiştir. Falkenhayn'ın ülkenin başına büyük sorunlar yaratacağı noktasında Mustafa Kemal Paşa ile ortak fikirde olan Cemal Paşa, Harbiye Nezaretindeki işlerinin yoğunluğu ve komutanı olduğu Suriye ve Arabistan Umum Kumandanlığındaki işlerinin Falkenhayn tarafından yürütülebileceği bahanesi ile bu cephedeki görevinden ayrılarak İstanbul'a dönmüştür.⁶

Gerçi Falkenhayn'da bu görevde uzun kalmamış ve Alman başkumandanlığınca görülen lüzum üzerine, Falkenhayn'ın Almanya'ya dönmesi sonrası yerine bir diğer Alman general 5. Ordu komutanı Liman von Sanders 21 Şubat 1918 tarihli padişah emri ile atanmıştır.⁷ Cemal Paşa'nın anılarında ifade ettiğine göre; Falkenhayn'ın yerine atanan Liman von Sanders iyi niyetli biri olmakla birlikte, Suriye gibi son derece karışık siyasi problemlere sahne olan bir sahada başkomutanlık yapabilecek mahalli bir tecrübeye sahip olmadığından başarılı olamamıştır.⁸

Bu makalenin amacı, bilinen ve işlenen, Mustafa Kemal Paşa'nın genel olarak Mondros Mütarekesine gösterdiği tepkiden farklı olarak, Hatay özelinde bu tepkiyi değerlendirmek ve O'nun doğrudan veya yönlendirmesi ile Hatay'ın işgaline karşı Hatay halkı ve bölgedeki askeri birlikler tarafından alınan, alınmaya çalışılan önlemleri ortaya koymaktır.

4 Turgut Gürer, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer*, 5. Baskı, Gürer Yay., İstanbul, 2007, ss.171-172.

5 *Hatrat (1913-1922), Cemal Paşa*, Yay. Haz. Ahmet Zeki İzgöer, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2012, s.35; *Atatürk'ün Anıları*, Haz. İsmet Görgülü, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2013, ss.46-48; Salih Bozok, *Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor*, Haz. Can Dünder, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s.62.

6 *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi*, İ.DUİT.00155; Cemal Paşa ile Mustafa Kemal Paşa görüşmelerinde de dile getirdikleri gibi Falkenhayn'ın ülkenin başına bela olduğu kanaatindeydiler; Cemal Paşa'nın Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanlığı görevlerinde istifasına dair irade için Bkz. Ek-1

7 *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi*, BEO.004504.337765.001; *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi*, İ.DUİT.00157; Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığından ayrılan Falkenhayn'ın yerine Liman Von Sanders'in atandığına dair irade için Bkz. Ek-2 a, b

8 Bozok, *a.g.e.*, s.71; *Hatrat...*, s.244.

1. Mondros Mütarekesi'nin İmzalanması ve Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına Getirilmesi

Mustafa Kemal Paşa, I. Dünya Savaşı boyunca, Çanakkale Cephesi'nde 19. Tümen, Doğu Cephesi'nde 16. Kolordu ve 2. Ordu, Güney Cephesi'nde 7. Ordu ve Yıldırım Ordular Grubu Komutanlıkları yapmıştır. Paşa, 5 Temmuz 1917'de atandığı, daha sonra bağlı olduğu Yıldırım Ordular Grup Komutanı Alman Mareşali Falkenhayn ile anlaşamayarak istifa ettiği 7. Ordu Komutanlığına, cephedeki durumun kritik bir hal alması üzerine, bizzat Padişah Vahdettin tarafından 7 Ağustos 1918'de tekrar atanmıştır.⁹

Savaş, 1918 yılı sonlarında bütün cephe ve bölgelerde statik bir durum almasına rağmen, Filistin Cephesi'ndeki mücadele, Mondros Mütarekesi imzalanıncaya kadar devam etmiştir. Savaşın sonlarına doğru, General Allenby'nin komutasındaki İngiliz ordusu ile Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal komutasındaki Arap ordusu, koordineli olarak 19 Eylül 1918'de başlattıkları genel taarruz sonucu Türk ordularını yenilgiye uğratmış ve bölgeyi büyük oranda ele geçirmişlerdir. Filistin Cephesi'nde bulunan Türk orduları; Liman von Sanders'in komutası altındaki Yıldırım Ordular Grubuna bağlı olarak görev yapan Mersinli Cemal Paşa'nın komutanı olduğu 4. ve Cevat Paşa'nın (Çobanlı) komutanı olduğu 8. Ordu ile Mustafa Kemal Paşa komutasındaki 7. Ordudan oluşmaktaydı ve bu savaş sonucu 4. ve 8. Ordular büyük ölçüde imha veya esir olurlarken, İngiliz ve Arap ordularının bu cephede ilerleyişini, daha sonra Sakarya'da uygulayacağı strateji ile önce ordusuna zayıt verdirmeden geri çekilen ve sonrasında da Halep'in kuzeyinde durdurmayı başaran 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Müttefik güçleri, 26 Ekim 1918'de çekildiğini sandıkları 7. Ordu'yu takip ederken, Mustafa Kemal Paşa'nın Halep'in kuzeyinde hazırladığı cepheyle karşı karşıya kalmışlardır. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde gerçekleştirdikleri başarılı savunma ile İngiliz ve Araplardan kurulu müttefik güçlerini yenilgiye uğratan 7. Ordu'nun bu başarısı, Osmanlı Devleti için I. Dünya Savaşı'nın son muharebesi ve başarısı olmuştur. Bu savaşın bir diğer özelliği; savunulan hattın ileride Misak-ı Milli ile tespit edilecek güney sınırı olmasıdır.¹⁰ Mustafa Kemal Paşa bu zafer sonucu, emri altındaki ordulara İtilaf güçlerinin bu hattın ilerisine geçirilmemesi emrini vermiştir.¹¹

Suriye'deki Arapların artık zihnen Osmanlı'dan koptuğunu gören Mustafa Kemal Paşa'nın, artık Araplarla meskun toprakları muhafaza etmeye

9 Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara, 1982, s.19; Bozok, a.g.e., ss.57, 59.

10 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, 4. Baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, ss.25, 30; Abadan, a.g.e., ss.87-88; Cemal Kemal, "Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46, Güz 2010, ss.368-369.

11 *Atatürk'ün Anıları*, ss.117-118.

çalışmanın, daha fazla zayıftan başka bir şey getirmeyeceğini görmesi ve Arap topraklarından çekilip, gerideki Türk sınırlarını muhafaza etme kararı neticesinde bölgedeki direniş başlamıştır.

O, Türkiye'nin tüm varlığının tehlikede olduğunu görmüş ve bu durumdan kurtulmak için mücadelenin devam ettirilmesinin gerekli olduğunu düşünmüş ve kendisini de bu ödevle yükümlü saymıştır.¹²

İstanbul Hükümeti ve Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya göre ise çözüm; bir an önce mütarekenin yapılması ve akabinde yapılacak barış antlaşması ile I. Dünya Savaşı'nın yarattığı faciadan en az zararla kurtulmaktır. Bu amaçla daha önce Kut-ül Amara'da esir edilmiş olan İngiliz generali Townshend'i aracı olarak Amiral Carlthorpe'a göndermiştir.¹³ Tabii bu durum, Osmanlı Devletinin ilk mütareke girişimi değildir. 1918'in Ekim ayı başlarında, Osmanlı Devleti müttefikleri olan Almanya ve Bulgaristan'ın izlediği yolu izleyerek İtilaf Devletleri nezdinde barış girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti bu girişimlerinde, 5 Ekim 1918'de İspanya, 12 Ekim 1918'de İsviçre kanalıyla Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a başvurmuş olmasına rağmen kendisine İtilaf Devletlerinden bir geri dönüş olmamış, bu şekilde İtilaf Devletleri tarafından zaman kazanılmış ve görüşmelere Halep İngilizlerin eline geçtikten sonra başlamıştır. ¹⁴ İşte bu ortamda, Mustafa Kemal Paşa, 26 Ekim 1918'de Halep'in kuzeyinde I. Dünya Savaşı'nın son muharebesini yaparken, Osmanlı Devleti'nin mütareke heyeti de ateşkes görüşmelerini yapmak üzere aynı gün Limni Adası'nın Mondros Limanı'na ulaşmıştır.

Türk heyetinin Limni adasına ulaşması ile görüşmelere 27 Ekim 1918 günü saat 09.30'da başlanmış ve mütareke görüşmeleri, 27-30 Ekim 1918 tarihleri arasında yapılan beş oturumda tamamlanmıştır. Rauf Bey, anlaşmayı 30 Ekim 1918 günü saat 21.00'e kadar imza etmediğimiz takdirde, görüşmelerin kesileceğini, 30 Ekim 1918 günü saat 18.00'e kadar cevap beklediğini Hükümet'e bildirmesine rağmen beklediği cevap gelmemiştir. Bunun üzerine, heyet durumu aralarında müzakere ederek mütarekeyi, 31 Ekim 1918'de öğleden sonra yürürlüğe girmek üzere, 30 Ekim 1918 günü saat 20.03'te imzalamıştır.¹⁵

Mondros Mütarekesi imzalandığında, İngiliz orduları Halep'i yeni işgal etmiş ve Musul ile İskenderun'un güneyine gelmişlerdir.¹⁶ Ahmet İzzet Paşa, mütarekeyi Osmanlı ordularına 31 Ekim 1918 günü: "31 Ekim 1918 günü öğleden sonra geçerli olmak üzere, İtilaf Devletleri'yle Mütareke imzaladık. Osmanlı Devleti'nin murahhasları, durumu Bulgaristan, Suriye ve Irak'ta bulunan Ordu Komutanlarına

12 D.V. Mikusch, *Gazi Mustafa Kemal, Avrupa ile Asya Arasındaki Adam*, Türkçesi: Esat Nermin Erendor, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, s.172.

13 Atay, *a.g.e.*, ss.108-113; Mikusch, *a.g.e.*, ss.172-173; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 6. Baskı, YKY, İstanbul, 2010, ss. 83-84.

14 Kemal, *a.g.m.*, s.372.

15 *A.g.m.*, s.370.

16 *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.197.

tebliğ etmişlerdir. Mütareke şartlarına kesinlikle uyulması ve tebliğin alındığının bildirilmesi lazımdır. Teferruat ayrıca bildirilecektir." şeklinde tebliğ etmiştir.¹⁷

Ahmet İzzet Paşa'nın, Yıldırım Ordular Grup Komutanı Liman Von Sanders'e gönderdiği mesajda ise: "Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığının muntikasında bölgesinde bulunan bilumum Alman kıtaatıyla münferiden memur Alman subay ve erlerinin derhal İstanbul'a sevk ve iadelerini sizden rica ederim. Bundan maada sizin de grubun emri komutasını Mustafa Kemal Paşa'ya tevdi ederek, İstanbul'a dönmenizi rica ederim" demiştir. Liman Von Sanders, bu emri aldıktan sonra, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığını devretmek üzere, 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'yı Adana'ya davet etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 31 Ekim 1918 günü öğleden sonra Adana'ya gelmiş, aynı gün Liman Von Sanders'ten komutayı teslim almıştır.¹⁸ Mustafa Kemal Paşa, Raco'daki 7. Ordu karargahından acil bir şekilde Adana'ya gelmiştir. Mütarekenin muhtemelen taşıyacağı ağır şartların neden olacağı sonuçlar açısından bir an önce duruma hakim olup, memleketi düşebileceği olası kötü durumlardan kurtarabilmek için gerekli tedbirleri alması gerekiyordu. O, Ahmet İzzet Paşa kabinesi kurulurken istediği Harbiye Nazırlığı makamına getirilmemesine rağmen şimdi Yıldırım Ordular Grup Komutanlığını aldığı anda güney cephelerine halen hakim olan kuvvetlerin başında olarak İstanbul ile aracısız konuşmak ve düşüncelerini uygulayabilmek için uygun fırsatın doğabileceğini de umut etmiş¹⁹ ve O, daha o günlerde memleket ve milletin nasıl bir geleceğe sürüklenmekte olduğunu görmüş ve buna engel olmak için derhal girişimlerde bulunmaya karar vermiştir.²⁰

Mustafa Kemal Paşa Adana'da Liman Paşa'dan Yıldırım Ordular Grup Komutanlığını devralışını şöyle nakletmiştir: "Liman von Sanders, her zamanki terbiye ve nezaketiyle, fakat çok hazin bir lisan ile bana şu kısa cümleleri söyleyerek kumandayı terk ve teslim etti: -Ekselans siz; muharebe cephelerinizde, Arıburnu'nda, Anafartalar'da çok yakından tanıdığım bir kumandansınız. Aramızda belki bir takım olaylar oldu. Fakat nihayet bunlar, bizi birbirimize daha iyi tanıtmış oldular. Kalpten dost olduğumuzu zannederim. Bugün Türkiye'yi terke mecbur olurken emrim altındaki orduları, Türkiye'ye ilk geldiğim zamandan beri takdir ettiğim bir kumandana bırakıyorum. Bu felaketler içinde karamsar olmamak mümkün değildir; ben yalnız bir şey ile teselli oluyorum; kumandayı size terk ediyor olmaktan! Bu dakikadan itibaren emir sizindir. Ben sizin misafirinizim."²¹

Mütareke şartları daha ulaşmadan mütareke sağlandığına dair başkumandanlık emri alınmış ve Türk askerleri ile meskun bulunan bölgede

17 Kemal, a.g.m., s.372.

18 A.g.m., s.373.

19 Ahmet Sedat Doğruer, *Yıldırım Ordularının Bozgunu Filistin'e Veda*, Osmanlıca'dan Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Kemal Gurulkan, Yeditepe Yay., İstanbul, 2009, s.433.

20 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, C. II, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1997, s.117.

21 Doğruer, a.g.e., s. 434.

hakimiyet sağlanması fakat düşmanla çatışmaktan kaçınılması ve mütareke şartları tebliğ edilinceye kadar düşman tarafından gönderilecek görüşme memurlarının iyi karşılanması emredilmiştir. Mütareke şartlarının, teslim şartları şeklinde olacağı düşünülmemiştir. Mütareke sonucunda adil bir barışa kavuşmak umut edilmekle beraber, zayıf da olsa tekrar savaş ihtimalini göz önünde bulundurmamak lazımdı. Bu noktada Mustafa Kemal Paşa, her şeyden önce barış görüşmelerine gidecek heyetin adil bir barış sağlayabilmesi için arkalarında güvenilebilecek bir kuvvet bulunması gerektiğini düşünmüştür. Bu düşüncesini nasıl uygulayacağını da şöyle açıklamıştır:

“Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığı’nı üstlendikten sonra düşündüğüm esaslı noktalar şunlardı: Doğrudan doğruya elimin altında bulunan kuvvetleri geçirdikleri bütün badirelere rağmen hakiki bir kuvvet haline getirmek, düzenlemek, teşkil etmek, takviye etmek! Hicaz seferi kuvvetlerini, Maan kuvvetlerini hiç de hesaba katmayı düşünmedim. Onların zaten esarete mahkum olduklarını iki sene önce Cemal ve Enver Paşalara anlatmıştım.

Musul civarında bulunan Altıncı Ordu’yu istifade edilebilir bir halde görmek isterdim. Bu amaçla bu ordunun kumandanıyla doğrudan doğruya haberleşmeye giriştim. İstanbul ve Çanakkale civarında bulunan kuvvetlere ümit bağlamıyordum.

Doğuda Azerbaycan ve İran’da bulunan ordularla hiçbir temas ve münasebetim yoktu. Onlar için henüz bir şey düşünecek durumda değildim.

Aden kapısını zorlayan Said Paşa tümeninin mevcudiyetini bile hatırlayamıyorum. Fakat her şeyden önce elimin altında bulunan iki ordunun -7. ve 2. Ordular- arzu ettiğim tarzda takviyesi halinde, bütün felaketlere rağmen Türk sesinin işittirilebileceği kanısında idim. Bu yolda işe başladım. Bana yardım eden ordu, kolordu kumandanları ve kurmay başkanı arkadaşlarım benim bu düşüncelerimi anlamış ve bana her ihtimale karşı yardım etmeye söz vermiş kimselerdi.”²²

Mustafa Kemal Paşa, emri altında bulunan komutanlara gönderdiği emirde ise mütareke hükümlerinin uygulanmaya başlaması ile oluşabilecek olumsuzluklara karşı tedbir alınmasını isterken, Toros Tünellerinin Osmanlı Devleti için stratejik açıdan çok büyük öneme sahip olduğunu, bu nedenle elde tutulması gerektiğini, terhis işlerinin geciktirilmesi, mümkünse geçirtilmesini tavsiye etmiştir.²³

Mustafa Kemal Paşa, her şeyden önce bu temel konular üzerinde çalışmaya başlamıştır. Yıldırım Ordular Grubu’nun, bulunabilen ve toplanmasına imkan olan her türlü vasıta ile donatılmasına çalışılmış ve kısa süre içerisinde teşkilatın savaş gücü 20.000 kişiye ulaşmış ve silahlı çatışmanın olmadığı dönemde kıtalara verilen talim ve terbiye ile de maneviyat bir derece

22 Soyak, a.g.e., s.84; Doğruer, a.g.e., ss.435-437; Falih Rıfık Atay, K. Atatürk Anlatıyor, Binbirdirek Mat., İstanbul, 1985, ss.83-84.

23 Zekeriyâ Türkmen, “Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 16, S. 47, 2000, s.407.

arttırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, kurtuluşa olan inancını kaybetmemiş bir hükümetle oluşturulan bu kuvvetin, milli varlığı muhafaza edebileceğini ve hatta bu uğurda bütün müttetiklerimizden ayrı olarak, gerekirse yeniden bir mücadeleye girmesinin bir zorunluluk olduğunu düşünmüştür. O, bu inancı maiyetine aşılamağa başarılı olmuş ve oluşan ve oluşabilecek olumsuz şartların, millet üzerinde bir yük oluşturmamasına izin vermeden durumu kurtarmaya daha 31 Ekim 1918'de azmetmiştir.²⁴ Ona göre bir görev ve sorumluluk adamı asla teslim olmazdı ve işbaşında olan herkesin bu durumdan kurtulmak için yapabileceği bir şeyler vardı.²⁵

2. Yıldırım Ordular Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesine Tepkisi ve Hatay Bölgesinin İşgalini Engellemeye Yönelik Faaliyetleri

2.a. Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesine Tepkisi ve Anlaşmanın Yaratacağı Muhtemel Olumsuzluklara Karşı Aldığı Tedbirler

Nihayet beklenen Mütareke şartları gelmiş ve Mütarekenin değerlendirilmesi ile Mustafa Kemal Paşa'da alışkın olunmayan şekilde bir asabiyet oluşmuştur. Paşa'da oluşan kanaate bütün maiyeti de katılmıştır. Genel görüş şu idi: "*Osmanlı Devleti bu mütarekenâme ile kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmeye muvafakat etmiştir. Yalnız muvafakat etmiş değil, düşmanların memleketi istilası için ona yardımı da vaad etmiştir.*" Mütarekenin içerdiği maddelerin farklı şekillerde yorumlara müsait olması, devleti açıkça görünmekte olan felaketlerin eşiğine kadar sürükleyecek, daha açık ifade ile esarete düşürecek mahiyette görüldüğünden moraller çok bozulmuştur.²⁶

Bu endişeler yersiz değildi ve İsmet Paşa'nın anılarında ifade ettiği gibi; Mondros, Suriye'deki İtilaf Devletlerinin işgal hareketlerini durdurmamış aksine Mütarekeye dayanarak stratejik yerleri işgallerine kolaylaştırıcı bir etkide bulunmuştur.²⁷

Mondros Mütarekesine İtilaf Devletleri açısından bakıldığında, bu Mütareke, İtilaf Devletlerine duracakları sınırlar konusunda bir kısıtlama getirmemiştir. Yani onlar için Mütareke yapıldığında, iki ordunun duracağı sınırlar, yani mütareke hattı diye bir hat da bulunmamaktaydı. Onlara göre bu Mütareke; Osmanlı Devletinin savaşta yenildiğini tescilleyen bir anlaşma idi ve Osmanlı kayıtsız şartsız onlara teslim olmalı ve yapacakları tüm uygulamaları peşinen kabul etmeliydi. Buna karşılık mütarekenin ne anlama geldiğini doğru

²⁴ Doğruer, *a.g.e.*, s.437.

²⁵ Atay, *Çankaya*, s. 146.

²⁶ Doğruer, *a.g.e.*, s.438.

²⁷ İsmet İnönü, *Hatıralar*, 1. Kitap, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s.135.

olarak yorumlayan Türk tarafı açısından, bu Mütarekenin yürürlüğe girdiği 31 Ekim 1918 ögüle saatlerinde, Türk ordularının elinde bulunan ve Türklerle meskun bölgeler, Türk sınırı dolayısıyla mütareke hattı idi. Kaldı ki, İtilaf güçlerini Halep'in kuzeyinde durduran Mustafa Kemal Paşa, bu sınırı Türk süngüleri ile çizmişti ve onun deyimi ile hakiki sahibi öz Türk olan Hatay bölgesi de bu sınırlar içerisindeydi.

Mustafa Kemal Paşa, muhafazası için gerekirse yeniden bir askeri mücadelenin göze alınacağını söylediği Türk sınırlarını şu şekilde belirlemişti: *"Doğu hududuna üç sancağımızı dahil ederek düşününüz. Batı hududu Edirne'den bildiğimiz gibi geçiyor. En büyük değişiklik Güney hududunda olmuştur. Güney hududu İskenderun'un güneyinden başlar. Halep ile Katma arasında Cerablus köprüsüne varan bir hat ve doğu parçasında da Musul vilâyeti ve Süleymaniye ve Kerkük civarı ve bu iki muntıkayı diğerine bağlayan hat. Efendiler, bu hudut sadece askerî düşünceyle çizilmiş bir hudut değildir, millî huduttur. Millî hudut olmak üzere tespit edilmiştir. Fakat bu hudut içerisinde düşünülmesin ki İslâm topluluklarından yalnız bir cins millet vardır. Bu hudut dahilinde Türk vardır, Çerkes vardır ve diğer İslâmî topluluklar vardır. İşte bu hudut birbiriyle kaynaşmış halde yaşayan bütün amaçlarını tam manasıyla birleştirmiş olan kardeş milletlerin millî hudududur."*²⁸

Mustafa Kemal Paşa'ya göre; Mütareke şartlarını İngilizler başka, Osmanlı Hükümeti başka yorumlamaktadır. Bunun yanında İtilaf Devletleri, anlaşma maddeleri içerisinde yer alan Kilikya, Suriye ve Irak gibi tarihi olarak sınırları belli bölgelerin hudutlarını kendi çıkarları doğrultusunda yeniden belirlemişlerdir ve yine, Türklere karşı uyguladıkları politikalarda da -her ne kadar Osmanlı idarecileri öyle görmeseler de- samimi değillerdir.

Örneğin; İngilizlerin kendi belgelerinde Kilikya topraklarına İskenderun'u da kattıkları ve Irak sınırlarını da Siirt'ten geçirdikleri görülmektedir.²⁹

Mustafa Kemal Paşa sonraki yıllarda yaptığı değerlendirmede, uğursuz bir mütareke olarak nitelendirdiği Mondros Mütarekesi'nin, Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile uğradığı acı yenilginin yüz kızartıcı bir sonucu olduğunu ve ülkeyi yabancı işgaline sunduğunu ve bu anlaşmanın kabul edilmesinin, İtilaf Devletlerinde Sevres Antlaşması'nın rahatlıkla Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilebileceği fikrini doğurduğunu ifade etmiştir.³⁰

Paşa, Mondros Mütarekesi şartlarını uygulatmadan birliklerini elinde bulundurmak istiyordu. 20. Kolordu, Antakya-Der el Cemal-Ahtarın hattından geri alınarak, Katma ve Subaşı bölgesinde toplanmış, 7. Ordunun arkası kesilerek imha veya esir edilmesi ihtimali ortadan kalkmış, Yıldırım Ordular Grubu'nun sırtı Anadolu'ya dayandırılarak emniyete alınmıştır.³¹

28 ASD I-III, C. I, s.30.

29 Atatürk'ün Tamim, *Telgraf ve Beyannameleri IV*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1991, ss.18-19.

30 Kemal Atatürk, *Nutuk*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, s.535.

31 Kemal, *a.g.m.*, s.382.

Bunun yanında, Mütarekenin 16. maddesinde yer alan; Suriye'de ve Irak'ta bulunan kıtaların en yakın İtilaf komutanına teslimi şartı, Suriye'de 7. Orduyu ve Irak'ta da 6. Ordu'yu kapsamaktaydı. Bu doğrultuda, Mustafa Kemal Paşa, 6. ve 7. Orduların teslimi teklifinin yapılacağını düşünerek, bu orduların büyük kısmını geriye, tarihi hudutların iç tarafına almaya karar vermiştir. İleri hatta mümkün olduğu kadar az kuvvet bırakılacak, yine aynı şekilde Kilis-Maraş-Antep havalisinde bir inzibat kuvveti bırakılarak 7. Ordunun ağırlık merkezi İslahiye civarlarına alınacaktı. Bu konuda gerekli hazırlık ve tedbirlerin alınmasına hemen başlanmıştır.³²

Mondros, Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin bütününün İtilaf Devletlerine teslimini öngörürken, kara kuvvetleri konusunda anlaşmada bir takım açıklıklar söz konusuydu. Gerçi Türk Ordusunun hızla terhis edilmesi isteniyordu ama sınırları ve yurtiçi düzeninin korunması için gerekli görülen birlikler bunun dışında tutulmuştur.³³ İşte anlaşmadaki bu açıktan faydalanarak kayıp vermeden orduları sınırlar içerisine çekmeye muvaffak olan Mustafa Kemal Paşa, ileri hatta bulunan ve 7. Ordu dışında dağılmış halde olan Türk birliklerini, Türk sınırları olarak belirlediği sınırlar içerisine çekmek, bu suretle terhis, teslim veyahut zayıf vermelerini önlemek ve bu birlikleri düzenleyip takviye ederek bir direnişe geçmek ve bu sayede Türklerin haklı sesini duyurmak istemiştir.

2.b. Hatay'a Yönelik İşgal Hareketleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın Hatay'ın İşgalini Önlemeye Yönelik Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına atandığında, Alman subaylarının " *Artık harp bitmiştir*" şeklindeki sözlerine karşılık " *Onlar için harp bitmiş olabilir. Bizim için yeni başlıyor*" demiştir. Bu söz o dönemde Hatay için de önem kazanmıştır. Çünkü I. Dünya Savaşı sırasında kaybedilmemiş olmasına rağmen Mondros Mütarekesi sonrası bir oldu-bittiye getirilerek, önce İngiliz ve daha sonra da Fransız işgaline uğrayan bölge için o dönem, Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılan ve O'nun ömrü boyunca sürdüğü ve ölümünden sonra 1939 yılında tamamlanan mücadele başlatılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Hatay'a yönelik faaliyetleri yanında Hataylılar da bölgenin işgaline karşı faaliyet içerisinde olmuş ve daha Türk Milli Mücadelesinin başlarında Türkmenzade Ahmet Ağa başkanlığında Antakya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmuşlardır.³⁴

32 Doğruer, *a.g.e.*, s.442.

33 Daha sonra İtilaf Devletleri açısından ciddi sıkıntılar doğuracak olan bu durum, Amiral Carlthorpe'un bir dalgınlığı sayılmıştı fakat İtalya'nın daha sonra dışişleri bakanı olacak Kont Sforza, bu maddeyi İngiltere tarafından inceden inceye düşünülmüş ve İngiltere'nin art niyetinin bir göstergesi olarak değerlendirmişti ki bu gerçeğe daha uygun bir değerlendirmedir. Çünkü İngiltere, Osmanlı'nın mirasını paylaşacak olanlar arasında anlaşmazlıklar çıkacağını görmüş ve Türk Ordusunu tümüyle tasfiye etmeyerek müttefiklerin aşırı isteklerine karşı kullanmak için elinde bir koz olarak tutmak istemiştir. Mikusch, *a.g.e.*, ss.173-174.

34 Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, TTK Yay., Ankara, 1991, s.5.

Hatay'da gerçekleştirilen mücadeleyi sadece Türk ve İtilaf güçleri arasında değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü buradaki mücadelenin bir kolunu da, bölge halkı içerisinde yer alan Arap hükümeti yanlıları ile Osmanlı Devleti yanlıları arasındaki mücadele oluşturmuştur. Bu bağlamda, 20. yüzyılın başlarında, Hatay'ın merkezi olan Antakya'da eşraf sınıfına mensup başlıca iki zümre bulunmaktaydı ve bunlar, birincisi askeri şahısların oluşturduğu emniyet güçleri ve ikincisi de mezhebi olarak şeyh ve hocaların oluşturduğu sınıftır. Bu iki sınıf arasında Mondros Mütarekesi sonrası ihtilaflar ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı evresinde birinci grup mahalli hakimiyeti elinde tutmuş olmakla birlikte, ikinci gruba mensup olanlarda el altından Arap milliyetçileri ile işbirliği yaparak, halkı devlet ve Türklük aleyhine kışkırtmışlardır. İkinci grup, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkacağını düşünmüş ve Hatay'da bulunan muhaliflere de bu zihniyeti aşılamıştır. Bundaki amaç; savaş sonrası bu bölgede Osmanlı Devleti'nin olmayacağını düşündüklerinden, bu düşünce doğrultusunda bölgede bir Arap oluşum sağlamaktır. Ki bu doğrultuda, Osmanlı Devleti'nin savaştan mağlup ayrılması ve Mondros Mütarekesini imzalaması ile ikinci grup tarafından Antakya'da bir Arap hükümeti ilanı teşebbüsünde bulunulmuştur.³⁵

İtilaf güçleri de Mütarekenin hemen ardından Hatay'da faaliyete geçmiş ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın 31 Ekim 1918 tarihli raporunda belirtildiğine göre İngilizler, 31 Ekim günü Reyhanlı'ya bir İngiliz subayı emrinde 100 kişilik bir müfreze göndermiş ve Reyhanlı'nın Arap Hükümeti'ne katıldığı ilan etmişlerdir. Bu gelişmelerle birlikte Antakya'da, Faysal yanlılarının idareye el koyması ve çapulcuların sokağa hakim olması yüzünden halkın huzuru kaçmış ve can güvenliği kalmamıştır.³⁶

O dönem ilan edilen Arap hükümeti, İtilaf Devletleri tarafından daha önceden kararlaştırılmış ve Türk ordusu Suriye'den çekilince, Hicaz emiri Faysal'ın başkanlığında Suriye'de kurulmuştur. Bu hükümet kurulunca, bunun taraftarı olan bazı kişiler de Antakya'da faaliyete geçmişlerdir.³⁷ Arap hükümeti yanlıları, amaçlarına ulaşabilmek için Osmanlı askerlerini çeşitli bahanelerle şehirden uzaklaştırmış, tevkif etmiş ve hükümet konağını, kışlayı işgal etmişlerdir.

2 Kasım 1918'de Sadrazam İzzet Paşa'nın mütareke şartlarını ordulara tebliğ etmesinden sonra, Mustafa Kemal Paşa bölgede bir takım tedbirler almıştır. Bunların arasında özellikle gençlerden oluşan bir ordu kurulması, jandarma güçlerinin takviye edilmesi, fazla ve terhis edilecek askeri kuvvetlerin elinde bulunan askeri teçhizatın, Torosların kuzeyine nakli gibi hususlar, bir direnişe ve bu direniş için gerekli olan donanımın sağlanmasına yönelik alınmış tedbirlerdir.

35 Nuri Aydın Konuralp, *Hatay'ın Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi*, Hatay Postası Gazete ve Basımevi, İskenderun, 1970, ss.4-6.

36 Mehmet Tekin, *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918 - 1939)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, ss.22-23.

37 Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, TTK Yay., Ankara, 1992, s.20.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Mondros'un içerdiği şartlar hakkındaki endişeleri, kendini İskenderun üzerinde de göstermiş, Fransız bahriye komutanlarından biri ile bir İngiliz binbaşısını taşıyan iki torpido, 3 Kasım 1918'de İskenderun Limanı'na gelerek beyaz bayrak açmış ve görüşme memuru talep etmişlerdir. Mevki komutanı, liman reisi ile birlikte gemiye giderek görüşmede bulunmuşlar ve İtilaf Devletleri heyeti, İtilaf kuvvetleri başkomutanı General Allenby'nin emriyle mütarekenin 2. maddesi gereği İskenderun Limanı'ndaki mayınların taranacağını ve bu işin yapılmasının ardından karaya asker çıkarılacağını sözlü ve yazılı olarak bildirmişlerdir. Liman reisi Hakkı Bey tarafından bu talep, Yıldırım Ordular Grup Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiş, bunun üzerine Paşa emri altındaki ordulara şu talimatı göndermiştir:

“Tebliğ edilen mütareke şartlarına göre mahalli olarak alınacak kararlar için İtilaf Devletleriyle müzakereye mecbur olacak kumandanlar ne kadar gayretle ve muhiti görerek müzakereyi idare ederlerse o şartların ağırlığı nisbeten hafifler. Eğer bu müzakereler iyi idare edilemezlerse şartlar bizim için daha ağır bir hale gelir, içinden çıkılmaz karışıklıklara sebep olur. Şimdiden her türlü müzakereyi hazırlamış bulunmamız gerekir. Bunun için aşağıdaki hususlara dikkat edilmesini rica ederim:

1- Suriye sınırı, Suriye vilayetinin kuzey sınırı Lazkiye'nin kuzeyinden Hanşeyhun'un güneyinden geçmek üzere doğuya doğru uzar.

2- İskenderun, Antakya, Samandağı, Katma, Kilis ve Halep ahalisinin de dörtte üçünün Arapça konuşan Türkler olduğu her vesile ile hatırdta tutulmalı ve her davada bu esas gözetilmelidir.

3- Mütareke şartlarında tam bir açıklık olmadığından ayrıntılı şartların gelmesine kadar karaya bir işgal kuvvetinin çıkarılmamasına her zaman özen gösterilmelidir.

4- Şartnamede Toros tünellerinin İtilaf kıtaları tarafından muhafaza edileceği açıktır. Bu kıtanın nereden geleceği açık değildir. Adana Hat Kumandan ve Müfettişliği tüneller İtilafçılar tarafından işgal edilse bile aynı zamanda onlarla beraber bizim askerin de kalmasının teminine çalışacağından, emrine verilen muhafız kıtalarının terhis edilmeyerek en genç askerlerden teşkili ve görevlerine dair ayrıntılı talimatlar verilmesi lâzımdır.

5- Gerektiğinde İtilafçılarla müzakere için aşağıda isimleri yazılı kişilerden oluşan görüşme heyeti 5 Kasım 1918 tarihinde Adana'da toplanmış bulunacaktır: 15. Kolordu Kumandanı Tuğgeneral Ali Rıza Paşa, 12. Kolordu Kumandanı Tuğgeneral Fahreddin Bey, Grup Sıhhiye Müfettişi Albay İbrahim Talî Bey ve Adana Vilayeti Yabancı İşler Müdürü.

6- 2. Ordu, Grup mıntikasındaki sahillere konulmuş ve iptal edilmiş olan mayınları taramak veya kaldırmak için bir bahriye müfrezesi hazırlayacak ve fakat talep olmaksızın mayınları taramayacaktır.

7- Almanlardan eşya teslimine memur olan ilga karargâhlarının görevleri ileride çok önemli bir şekle gireceğinden heyetlerin daimi olacak şekilde sürekli olarak takviyeleri icap eder.”³⁸

Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri heyetinin, İskenderun Limanı’ndaki mayınları taramak ve bunun ardından karaya asker çıkarmak talebini ve bu talebe verdiği cevabı da Sadrazam Ahmet İzzet Paşa’ya şu şekilde bildirmiştir: “...Mütareke şartlarının 2. maddesinin harfiyen tatbiki tabiyse de, bu münasebetle karaya asker çıkarılmasına dair Mütareke’de bir kayıt bulunmadığından müsaade edilmemiştir.” Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, bunun üzerine 3 Kasım 1918’de, böyle bir durumda uygulanacak hareket tarzı hakkında: “...Şayet şehre ısrar ve cebren girmeye kalkarlarsa, üzerimize ateş etseler dahi, tarafımızdan katiyen ateş edilmeyerek şehre girmelerine müsaade edilecek ve derhal durum İngiliz Başkomutanlığı nezdinde protesto edilecektir...” cevabını vermiştir. İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal’in endişelerini hala anlamamış olacak ki, 5 Kasım 1918’de İtilaf Kuvvetlerinin, İskenderun Limanı’yla Halep-İskenderun yolundan istifade etmelerine müsaade edilmesini emretmiştir.³⁹

İngilizlerin İskenderun’u ve İskenderun-Halep yolunu işgal etmeleri halinde, Halep’in kuzeyindeki birliklerimizin Anadolu’yla irtibatı kesilmiş olacaktı. Mustafa Kemal Paşa, 5 Kasım 1918’de, 7. Ordu Komutanlığına, İngilizlerin çeşitli bahanelerle İskenderun’a asker çıkararak, 7. Ordu kıtalarını zor duruma sokmak istediklerini anladığını, buna meydan vermemek üzere, birliklerimizin hareketi son buluncaya kadar 3. Kolordunun, İngilizlerin İskenderun’a kuvvet çıkarmasına engel olmasını, gerekirse ateşle mukavemet etmesini ve 7. Ordu Karargahının hemen Adana’ya intikal etmesini bildirmiştir.⁴⁰

Osmanlı Genelkurmay Başkanlığının, İtilaf Kuvvetlerinin İskenderun Limanı’yla Halep-İskenderun yolundan istifade etmelerine dair emrine karşı olarak Mustafa Kemal Paşa’nın, Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği 6 Kasım 1918 tarihli telgrafında; İngilizlerin, Halep civarındaki ordularını beslemek bahanesiyle İskenderun’dan istifade etmek isteklerinin gerçeği yansıtmadığını ve Halep şehrinde yeterince erzak bulunduğunu veya Kilis ve Antep havalisinden ihtiyaçları olan erzağı temin edebileceklerini ifade ettiği görülmektedir. Paşa, İngilizlerin asıl amacının İskenderun’u işgal etmek olduğunu sezmiştir. Bu işgal hareketi ile 7. Ordu’nun geri çekilmesini önleyerek onu teslim zorlamak isteyen İngilizlerin İskenderun’a her ne sebeple olursa olsun asker çıkarmaya teşebbüslerinde İngilizlere ateşle karşı konmasını ve 7. Orduya da Kilikya sınırlarına girmesini emrettiğini, bunun aksine verilecek emirlerin yerine getirilmesine yaradılışı elvermediğinden Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığının düşünceleri doğrultusunda hareket edemeyeceğini ve bu kabul edilmez ise yerine onların emirlerini yerine getirebilecek birisinin atanmasını istediğini belirtmiştir.⁴¹

38 ATTB IV, ss. 16-17; Doğruer, a.g.e., ss.440-441.

39 Soyak, a.g.e., s. 89.

40 A.g.e., s. 90; Kemal, a.g.m., ss. 380-381.

41 ATTB IV, s. 20.

Buna karşılık, Ahmet İzzet Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafta; İskenderun'a çıkacaklara karşı silah kullanılması emrinin, devletin siyasetine ve ülkenin çıkarlarına tamamen aykırı olduğundan bu yanlış emrin derhal düzeltilmesi tavsiye olunur denilmiştir.⁴²

İngiliz kuvvetlerine karşı silahla mukavemet etmek! Bunun düşüncesi bile umutlarını Allah'a ve İngiliz Devletine bağlamış olan Osmanlı yöneticilerinde büyük bir tedirginlik ve korku yaratmaktaydı. Esasen bu durum, dönemin Osmanlı yöneticilerinin teslimiyetçi zihniyetinin bir ürünüdür. İngilizlerin her isteğinin yerine getirilmesi ile onları küstürmemek, kızdırmamak ve bu sayede onların desteği ile Osmanlı'ya bırakılacak topraklar içerisinde varlığını sürdürmesini sağlamak. Temel gaye ve bu şartlar içerisinde Osmanlı yöneticilerinin bulduğu çözüm bu idi.

Mustafa Kemal Paşa 7 Kasım 1918'de; 41. Fırkanın 15. Kolordu'ya bağlandığını ve tümenin doğrudan Yıldırım Ordular Grubundan emir alabileceğini bildirerek, 3. Kolordu Kumandanı Albay Selahattin Bey'e, 15. Kolordu tarafından İskenderun için gereken tedbirler alınıncaya kadar İskenderun'da kalmasını emretmiştir.⁴³ Paşa, İskenderun'un işgal tehlikesi altında olduğunu gördüğünden dolayı, bir yandan İtilaf Devletlerinin niyetleri konusunda İstanbul Hükümetini uyarırken bir yandan da bölgeyi savunma düşüncesinde olduğundan, İngilizlere direniş göstermiştir. Bununla birlikte gelişmeler Mustafa Kemal Paşa'yı haklı çıkarmış ve İngilizler asıl niyetlerini ortaya koyan beyannameleri ile İskenderun'un kendilerine teslimi aksi takdirde şehrin zorla işgal edileceğini bildirmişlerdir.

Bu gelişme üzerine Ahmet İzzet Paşa, 8 Kasım 1918'de, Mustafa Kemal Paşa'ya: Britanya hükümeti tarafından aldığı emir üzerine Amiral Carlthorpe'un İskenderun şehrinin General Allenby'e bildirilecek müddet içinde teslimini talep ettiğini ve eğer bu istek kabul olunmazsa generalin şehri zorla işgal edeceğini bildirdiğini iletmiştir. Ahmet İzzet Paşa İtilaf Devletlerinin, Mütarekenin yedinci, onuncu, on birinci maddelerine göre şehri teslim teklifine hakkı ve yetkileri olmadığını fakat Osmanlı Devleti'nin savaşa devam edemeyecek durumda olduğunu ve ateşkesin İskenderun şehri için feshedilemeyeceğini ve dolayısıyla da teklifin kabul edilmesinin zaruri olduğunu bildirmiştir.

Telgrafta Mustafa Kemal Paşa'yı hiddetlendiren nokta, İngilizlere İskenderun Limanından ve Halep yolundan istifadeye izin verilmiş olmakla birlikte neden böyle bir tehdide maruz kaldığı idi.

Buna sözde İngilizlerin, adı geçen liman ve yoldan istifade etmek için ilk başvurularına Osmanlı subayları tarafından verilen sert ve soğuk cevap neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, böyle bir düşünceye anlam veremediğini çünkü oradaki komutanın İngilizlere cevabının çok nazikane olduğunu söylemiştir.

42 Soyak, *a.g.e.*, s. 91.

43 Tekin, *a.g.e.*, s.29.

Dolayısıyla İngilizlerin bu tutumlarının sebebinin başka yerde aranmasını, aslında bu durumun İngilizlerin Türk topraklarını tedricen işgal etmek düşüncelerinin bir tezahürü olduğunu ve bu şekilde taleplerinin bitmediğini ve bitmeyeceğini belirtmiştir. Yapılan Mütarekenin, Türk topraklarının geleceğini koruyacak mahiyette olmadığını ve Mütareke şartlarında belirsiz olan birçok noktanın derhal açıklığa kavuşturulmasının gerekliliğini ifade etmiştir. İngilizlerin her isteğinin kabul edilmesi durumunda işgallerin memleket içlerine doğru ilerleyeceğini, ordularımızın İngilizler tarafından yönetileceğini, bakanlarımızın onlar tarafından seçileceğini, bu gibi tekliflerin de uzak olmadığını söyleyerek yakın gelecekteki olası tehlikelere karşı uyarılarda bulunmuştur.⁴⁴

İskenderun-Halep yolunun işgalinden duyulan endişelerin bir benzeri de, Toros Tünellerinin İtilaf Devletleri işgaline bırakılması idi. Tünellerin işgali, bu tünellerin güneyinde kalan topraklar ile Anadolu'nun bağlantısının kesilmesi ve bu bölgenin bir bakıma Türk topraklarından koparılmasına yol açabilirdi.

Mustafa Kemal Paşa, Toros Tünellerinin işgalindeki amacı anlamıştır. O'na göre Tünellerin işgalinden sonra sıra, Pozantı'ya kadar Hatay, Adana bölgesinin boşaltılması isteği olacaktır.⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın, Osmanlı yöneticilerinin bu durumun ileride yaratacağı sorunlar ile ilgili olarak ileriye göremeyen veya bölgeyi umursamaz tavrı ve bu tavrın yaratacağı durum ile ilgili değerlendirmeleri şöyledir:

“Ateşkesten beri birbirini takip eden hükümetlerimizin, memleketin uğradığı haksızlıklara karşı kusurlu ve akılsızca hareketleri aleyhimizdeki yanlış düşünceleri doğrulamıştır. Örneğin Tevfik Paşa, vatanımızın bir kısmını Ermenistan'a eklemeye bir zarar görmemekte idi. Ferit Paşa resmi konuşmalarında Doğu vilayetlerinde geniş bir Ermenistan özerkliğinden söz ettiği gibi Paris'te de güney sınırlarımızın Toros olabileceğini söylemişti. Toros'un güneyinde Arapça konuşulduğunu sanıyor ve Toros'tan da Antakya'ya kadar olan yerlerin Türklerin yerleşmiş olduğunu ve bin yıldan beri Türk kanıyla yoğrulmuş olduğunu bilmiyordu. İşte bu gibi hükümetlerin tavır ve hareketleridir ki milletimizi, geçmişini unutmuş, milletin ve medeniyetlerin bağışladığı haklardan habersiz, kansız, zavallı bir millet olarak tanınmasına yol açmıştır.”⁴⁶

İtilaf Devletlerinin İskenderun ve havalisinin kendi kontrollerine bırakılması, şayet buna karşı direniş olursa burayı işgal edecekleri şeklindeki Osmanlı hükümetine baskılarına rağmen Mustafa Kemal Paşa bölgenin tesliminden yana değildi. İşgali önlemek için her türlü tedbire başvuran Paşa, Halep civarındaki Arap aşiretlerini ve din adamlarını kendi tarafına çekerek bölgenin korunması yolunda onlardan istifade etmeye çalışmıştır. Ayrıca emri

44 Falih Rifkî Atay, *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs*, Yeni Gün Haber Ajansı Yay., İstanbul, 1999, ss.11-13; Soyak, a.g.e., ss.93-94.

45 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Yay. Haz. Enis Şahin, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014, s.46.

46 ASD, C. II, s.10.

altındaki birlik komutanlarına verdiği gizli emirde gerekirse olası bir işgale silahla karşı koyabileceklerini belirtmiş ve bunu Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya İngilizlerin haksız bir işgal girişimine karşı mukavemet edileceği şeklinde bildirmişti.⁴⁷

İngilizler, İstanbul hükümetine verdikleri bu ultiमतom öncesinde de Mondros Mütarekesinin hemen sonrasında bölgenin kendi kontrollerine bırakılmasını talep etmişlerdi. Ancak bu taleplerinde; bunun askeri nitelikli olacağını, Osmanlı kanunlarının yürürlükte olacağını, mülki idarenin yerinde kalacağını ve Osmanlı bayraklarına kesinlikle dokunulmayacağını açıklamışlardı. Bu açıklama üzerine bölgedeki Türk birliği Belen'den hareketle Arap yanlılarının Arap hükümeti ilan ettikleri Antakya'ya gelerek kontrolü ele almış, hükümet konağına çekilen Arap bayrağını indirilmiş ve yerine tekrar Türk bayrağı çekilmiştir. Bu Türk birliğinin başında bulunan Binbaşı Mehmet Ali Bey, şehrin ileri gelenlerinden bazılarını çağırıp, Mustafa Kemal Paşa'nun emriyle şehirde bir mahalli hükümet kurup idareyi onlara teslimle görevlendirildiğini söylemiş olmakla birlikte, bu kişilerden hiçbirinin bu işe yanaşmaması üzerine, M. Ali Bey, uygun gördüğü kişilerden resmi makamlara atamalar yapmış, jandarma komutanı tayin ettiği Fahri Efendi'nin emrine bir miktar jandarma vererek mahalli hükümetin temelini atmıştır.⁴⁸

Fakat M. Ali Bey komutasındaki Türk birliğinin Belen'deki fırkaya katılmak üzere Antakya'dan ayrılması ile Arap hükümeti yanlıları yeniden ortaya çıkmış ve şehri tekrar ele geçirmişlerdir. Bu gelişmenin Belen'de bulunan 41. Fırka Komutanlığınca öğrenilmesi ile durum, Yıldırım Ordular Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir. Paşa, bu gelişmeden sonra da Antakya'da sivil bir hükümet kurulup yönetimin onlara teslimi fikrinde ısrar etmiştir. Bu gelişme üzerine yine M. Ali Bey komutasındaki Türk taburu Antakya'ya gelerek duruma hakim olmuş ve burada kaldıkları süre içerisinde kısmen eski memurlardan ve yerli ahaliden oluşan bir hükümet kurulmasını başarmıştır. Fakat Türk taburunun buradan ayrılması ile yeniden aynı şeyler yaşanmış ve Arap hükümeti yanlıları tekrar şehri ele geçirmişlerdir. Bölgedeki Türk taburu 8 Kasım 1918'de üçüncü kez şehre girmek üzere Antakya yakınlarına geldiklerinde, Arap hükümeti yanlılarından olan İbrahim Henano önderliğinde oluşturulan 600 kişilik Arap taraftarının kendilerini şehre sokmamak için mevzi aldığını görmüş ve çatışma için yetkileri olmadığından geri dönmek zorunda kalmışlardır. Onların ardından, ümidini yitiren memurlar da Antakya'dan ayrılarak Belen'e gelmişlerdir. Burada, 41. Fırka'nın çekildiğini fakat Türk memurlarının görevlerinin başında olduğunu ve resmi binalarda Türk bayrağının dalgalandığını görerek sevinmişlerdir. Bu arada 41. Fırka buradan çekilirken fırka komutanı, depo memuruna depoda ne kadar silah varsa bu silahları köylülere teslim etmesi ve köylülerin de bunları elden çıkartmamaları

47 Türkmen, *a.g.m.*, ss 407-408.

48 Konuralp, *a.g.e.*, ss.9-10.

talimatını vermiştir.⁴⁹ Bu emir Mustafa Kemal Paşa'nın, bölgedeki olası bir direnişe ve bu direniş için gerekli olan donanımın sağlanmasına yönelik emri doğrultusunda verilmiştir.

Aynı düşünce doğrultusunda, Mustafa Kemal Paşa, Adana'da karşılaştığı arkadaşı Ali Cenani Bey'e de, milletin teşkilatlar kurarak kendini koruması gerektiğini ve bunun için gerekli silahların bölge insanına kendisi tarafından sağlanacağını söylemiştir.⁵⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın bölgenin İtilaf Devletleri tarafından işgal istemine tepkisi ve buna karşı aldığı tedbirler, karaya asker çıkarma girişimine karşı verdiği ateş emri, bu uğurda amirlerine doğru bildiklerini tüm açıklığı ile söylemekten çekinmeyen ve kariyerini bile riske eden tavrı, bir bakıma maiyetini de etkilemiş ve bölge insanında da işgale karşı bir direniş bilinci oluşturmuştur denilebilir. Ki bu doğrultuda, Antakya'da ve daha sonra da Reyhanlı'da kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Türk Milli Mücadelesinin ilk kurşununun Hatay Dörtüol'da atılmış olması bu bilincin bir göstergesidir.

Mustafa Kemal Paşa'nın bütün bu çabalarına rağmen İstanbul Hükümeti tarafından İskenderun'un İngilizlere teslimi kararı alınmıştır. İskenderun'un teslimi ile ilgili 9 Kasım 1918 günü İtilaf Devletleri İskenderun Körfezi bahriyesi amiri ile İskenderun mevki komutanı arasında yapılan protokole göre: *"İskenderun'un civarı, 9 Kasım 1918'den itibaren Osmanlı Ordusu tarafından tamamen boşaltılacaktır... 10 Kasım 1918 saat 08.00'de Amanos Dağları ve İskenderun Körfezi'yle çevrili bölgeyle Payas'a kadar olan arazi Osmanlı Ordusu tarafından boşaltılacak, bu saatten sonra yakalanacaklar harp esiri sayılacaklar ve düşmanca davranışlar kursuna dizilecektir. Tahliye edilen yerlerdeki orduya ait malzeme yerinde bırakılacak ve sonra haklarında muamele yapılacaktır..."* kararları alınmıştır.

Bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal Paşa, 9 Kasım 1918 günü bir şifre ile 41. Fırka'dan çekilme emrinin uygulanmasını istemiş, Fırka'nın Payas'ın kuzeyine yerleşeceğini, Sariseki'de küçük bir müfreze bulundurulacağını, İskenderun'da bırakılmış olan müfrezenin Fırka komutanlığınca belirlenen süre içinde Sariseki'ye getirileceğini, Antakya'daki bölüğün de Reyhanlı üzerinden 24. Fırka'ya katılacağını ve mülki idareciler ve memurların yerlerinde kalacaklarını bildirmiştir.⁵¹

İskenderun'un İtilaf Devletlerine teslimi sonrası Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanlığına şu telgrafı çekmiştir: *"İskenderun, 9 Kasım 1918'de, 15 kişilik bir İngiliz kıtası tarafından işgal edilmiştir. İngilizler yalnız şehri işgal etmekle kalmamışlar, aynı zamanda şehri Anadolu'dan tecrit etmişlerdir. 41. Tümen Payas ve kuzeyine alınmış, Antakya'da bırakılan bir bölük de, Reyhanlı üzerinden 24. Tümene katılmıştır."*⁵²

49 A.g.e., ss.11-12.

50 Türkmen, a.g.m., s.410.

51 Tekin, a.g.e., s.30.

52 Kemal, a.g.m., s.384.

Her türlü girişimine rağmen, amirlerinden bu doğrultuda bir karşılık göremeyen Mustafa Kemal Paşa istemeyerek de olsa bu kararı uygulamak zorunda kalmıştır. İngilizler Mustafa Kemal Paşa'yı ikna edemediklerinden meseleyi kendi lehlerine olarak üstten, yani Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yı kullanarak çözmeyi seçmişlerdir. Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın İtilaf Devletlerinin haksız uygulamalarına karşı gösterdiği tepki ve hatta bu haksız uygulamaların görüşmeler yoluyla çözümlenememesi durumunda, gerekirse buna karşı bir silahlı mücadele içerisine girme düşüncesinin yapılan ateşkesi bozacağı ve barışa engel olacağı düşüncesi ile kendince tedbir almıştır. Bu tedbir, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın lağvedilmesi ve böylelikle Mustafa Kemal Paşa'yı bölgeden çekerek, Harbiye Nezareti emrine vermesi olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı görevinden ayrılmadan önce, Türk Ordusu bütünüyle Suriye'den çekilinceye kadar Antakya ve havalisinin müdafaa edilmesine ve en son anda Anadolu içlerine çekilmesine karar vermiştir.⁵³ Bu Türk askerlerinin Anadolu ile bağlantısının kesilmemesi ve zayıf vermeden çekilebilmesi için alınmış bir tedbirdir.

10.11.1918'de İskenderun'dan askerlerin tahliye edilmesi sonrası, 12.11.1918 tarihinde iki Fransız savaş gemisi İskenderun açıklarına demirlemiş ve ikinci gün Fransız askerleri şehre girmişlerdir.⁵⁴ İskenderun'u işgal eden Fransız güçlerinin komutanı sokak başlarına, buradaki Osmanlı mülki idaresinin devam edeceğini fakat İskenderun-Halep yolunun İtilaf Devletleri işgali altına alındığını açıklayan beyannameler astırmıştır. Bu sırada Halep'te bulunan ve kendini Suriye'nin kralı ilan etmiş olan Faysal'da Antakya'yı kendi Arap hükümetine bağladığını ilan etmiştir.⁵⁵ Fransızlar, İskenderun ve Belen'de kontrolü tamamen sağladıktan sonra, 17.11.1918 tarihinde de Antakya'yı işgal etmişlerdir.⁵⁶

Bu tarihten sonra Fransızlar Hatay'daki hakimiyetlerini sağlamlaştırmak amacıyla, 27 Kasım 1918'de bölgenin Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud tarafından yayınlanan bir kararname ile idari merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Reyhanlı ve Belen kazalarını içine alan "İskenderun Sancağı"nı kurmuşlardır.⁵⁷

53 Tekin, *a.g.e.*, s.32.

54 Konuralp, *a.g.e.*, s.12.

55 Melek, *a.g.e.*, s.2.

56 Konuralp, *a.g.e.*, s.13.

57 Hamit Pehlivanlı-Yusuf Sarıay-Hüsametdin Yıldırım, *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s.33.

3. Yıldırım Ordular Grubunun Lağvedilmesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Dönüşü

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ile Yıldırım Ordular Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa arasında cereyan eden oldukça sert ifadelerin kullanıldığı tartışma ve restleşmeler sonucunda, Genelkurmay Başkanlığı, Yıldırım Ordular Grubu ve 2. Ordu Komutanlığının lağvedilmesi ve oluşacak gruba 7. Ordu denilmesi ve doğrudan genel karargaha bağlanması kararını almıştır. Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa, 2. ve 7. Ordu Karargahlarının lağvedilerek, kolorduların doğrudan Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına bağlanmasını ve Yıldırım Ordular Grubu unvanının "Yıldırım Grubu" şeklinde değiştirilmesini teklif etmiştir. Mustafa Kemal Paşa: "Halen, emrime verilmiş olan kıtaların işlerindeki selameti düşünerek, yeni teşkilat hakkındaki nezaret emrini tatbikte mazurum, 3 Kasım 1918 tarihli maruzatım veçhiyle 'Yıldırım Grubu' ismi altında teşkilatın tatbikine müsaade buyurulmadığı takdirde, sizin isteklerinize uyan teşkilatı uygulayacak komutanın tensip buyuracağınız zata verilmesini istirham eylerim" demiş, buna cevaben Ahmet İzzet Paşa da: "...Grubun lağv emri tatbik edilecektir. Alıkonması uygun görülen karargâha 7. Ordu Karargâhı unvanı verilecektir. Gruptaki müfettişlerin ve diğer şahısların 7. Ordu unvanıyla elde ettikleri hukuk saklı olduğundan zamanında hizmetten çekilmeleri aynen kabul edilir" diyerek, Mustafa Kemal Paşa'nın restine restle cevap vermiştir.⁵⁸ Yıldırım Ordular Grubu ve 7. Ordu Karargahının lağvedilmesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın, Harbiye Nezareti emrine verilmesi Padişah Vahideddin'in 7 Kasım 1918 tarihli irade-i seniyyesi ile gerçekleşmişti⁵⁹

İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'yı Harbiye Nezareti emrinde tutarak İngilizlerin, dolayısıyla İtilaf Devletlerinin Osmanlı'ya karşı sertleşmesini önlemek istemiş ve bu kararla kendince buna yönelik bir tedbir almıştır.⁶⁰

Yıldırım Ordular Grup Komutanlığının lağvedildiğini bildiren padişah emri, Mustafa Kemal Paşa'ya 10 Kasım 1918'de tebliğ edilmiş, bunun üzerine Paşa, emrindeki birlikleri II. Ordu komutanı Nihat Paşa'ya devrederek, aynı günün akşamı Adana'dan hareketle 13 Kasım günü İstanbul'a gelmiştir.⁶¹

Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti emrine verilerek bölgeden çekilmesi ile bölgedeki direniş hareketi kırılmış, İngiliz ve Fransızların işgalleri kolaylaşmıştır. İngiliz ve Fransızlar, 9 Kasım 1918'den itibaren başta İskenderun Limanı olmak üzere Hatay, Urfa, Antep, Maraş ve Çukurova bölgesini işgal etmişlerdir. İşgal edilen bu topraklar daha sonra İngiltere ve Fransa arasında yapılan "Suriye İtilafnamesi" gereği Fransa'ya bırakılmıştır.

58 Kemal, a.g.m., ss.382-383.

59 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, İ.DUİT.00163; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, BEO.004541.340546.001; Yıldırım Ordular Grubu ve 7. Ordu Karargahının lağvedilerek, Mustafa Kemal Paşa'nın, Harbiye Nezareti emrine verilmesine yönelik irade-i seniyye için Bkz. Ek-3.a, b

60 Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, 14. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014, s.7.

61 Türkmen, a.g.m., s.410.

Mustafa Kemal Paşa, sonraki gelişmeleri ve İstanbul Hükümetinin teslimiyetçi zihniyetini şu sözleri ile ortaya koymuştur: “Mondros antlaşmasıyla açılan ateşkes devrinin görüntüsü, bir an için tekrar düşünmüş olursanız göreceksiniz ki, baştan sonuna kadar bir dağılma görüntüsünden başka bir şey değildi. Devletler her türlü anlaşmalardan ve insanca ve uygar haklardan soyunarak memleketimizin en kıymetli ve en verimli yerlerini çiğnediler. İzmir’i, Bursa’yı, Eskişehir’i ta Sakarya’ya kadar; sonra bütün Adana ve çevresini ve Trakya’yı, İstanbul’u, en saygın yerlerimizi çiğnediler. Fakat düşmanların bu hareket şekline daha üzücü ve acıklı ve daha çok acımaya değer olan bir nokta varsa, o da bu memleketin yüzyıllarca başında bulunan ve bu milletin irade ve hâkimiyetini kullanan insanların dahi düşman saflarına geçmiş olmasıdır.”⁶²

Sonuç

I. Dünya Savaşı'nın 1918 yılı sonlarında bütün cephe ve bölgelerde statik bir durum almasına rağmen, Filistin Cephesi'ndeki mücadele, Mondros Mütarekesi imzalanıncaya kadar devam etmiştir. Son derece karışık siyasi problemlere sahne olan, halk ve idareciler arasında bağın kopmuş olduğu Arap topraklarındaki ısrarın zaman ve asker kaybından başka bir şey getiremeyeceği düşüncesinde olan Mustafa Kemal Paşa, Türk ordularının Nablus yenilgisi sonrası, komutası altındaki orduları, milli sınırlar olarak gördüğü Halep'in kuzeyine çekip savunma düzeni almıştır. Burada İngiliz ve Araplardan oluşan orduları yenilgiye uğratarak I. Dünya Savaşı'nın Türkler açısından son başarısını kazanan ve son muharebesini yapan Paşa, bu zafer sonucu bir hat tespit etmiş ve emri altındaki ordulara, İtilaf güçlerinin bu hattın ilerisine geçmemesi emrini vermiş, sonraki dönemde Türkiye'nin milli sınırlarını tespit ederken, Türk süngülerinin çizdiği bu hattı esas almıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi sonrası Türk Devleti'nin sınırlarını belirlerken de bu sınırlara esas olarak Mütareke imzalandığındaki mevcut sınırlarımızı ölçüt olarak almıştır. Bu sınırlar aynı zamanda, tarihi ve ırki olarak Türklere ait olduğu bilinen Türk kabul edilen sınırlardı. Bu sınırlar; doğuda Elviye-i Selase'nin de içinde bulunduğu bölge ve batıda da Edirne'den geçen sınırlar iken en büyük değişikliğin yaşandığı güney sınırlarımız ise, Hatay'ın güneyinden başlayıp Halep ile Katma arasında Cerablus köprüsüne varan ve oradan da doğuya uzanarak Musul, Süleymaniye ve Kerkük civarını da içine alan sınırlardı.

Fakat İtilaf Devletleri bu sınırları kendi çıkarları doğrultusunda yeniden çizmişlerdir. İngilizlerin kendi belgelerinde, Kilikya topraklarına İskenderun'u da kattıkları ve Irak sınırlarını da Siirt'ten geçirdikleri görülmektedir. Fransızlar ise Suriye'nin kuzeyini teşkil eden ve Türk topraklarının ayrılmaz bir parçası

62 ASD, C. II, s.109.

olan Adana, Maraş, Antep ve Hatay şehirlerini Kilikya sınırları içerisine dahil etmiş ve kendi çıkar alanı olarak gördükleri bu bölgeyi işgale koyulmuşlardır.

Burada Musul'a ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Burası her ne kadar Mütareke imzalandığı sırada Türk toprakları içerisinde bulunmakla birlikte, İngilizler açısından Musul ve çevresi sahip olduğu veya muhtemel petrol kaynakları nedeniyle vazgeçilmez bir konumdaydı. Burada İsmet Paşa'nın Lozan Konferansı sırasında yapılan Musul görüşmeleriyle ilgili değerlendirmesi akla gelmekte. Paşa'nın ifadesi ile Musul İngilizler için bir petrol meselesidir, Türkler içinse vatan.

Uğursuz bir ateşkes olarak nitelendirdiği Mondros Mütarekesinin imzalanması ile başlayan dönemde Mustafa Kemal Paşa, daha o günlerde memleket ve milletin nasıl bir geleceğe sürüklenmekte olduğunu görmüş ve buna engel olmak için derhal girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Örneğin; barış görüşmelerine gidecek heyetin adil bir barış sağlayabilmesi için arkalarında güvenilebilecek bir kuvvet bulunması gerektiğini düşünüyordu ve elde kalan, ulaşabileceği askerlerle böyle bir güç oluşturmuştur. Yine, stratejik açıdan öneme sahip bölgelerin elde tutulmasını, terhis işlerinin geciktirilmesi, mümkünse geçirtilmesini sağlamaya çalışmıştır. Yine Paşa, inancını kaybetmemiş bir hükümetle oluşturulan bu kuvvetin milli varlığı muhafaza edebileceğini ve hatta bu uğurda bütün müttefiklerimizden ayrı olarak, gerekirse yeniden bir mücadeleye girilebileceğini tasarlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Mütarekenin akabinde 31.10.1918'de atandığı Yıldırım Ordular Grup Komutanlığını devralırken Alman subaylarının "*Artık harp bitmiştir*" şeklindeki sözlerine karşın "*Onlar için harp bitmiş olabilir. Bizim için yeni başlıyor*" diyerek bir bakıma Türk Milli Mücadelesinin fitilini ateşlemiş ve Hatay davasına da o zamandan itibaren el koymuştur.

Bu dönemde Hatay'daki Arap hükümeti yanlıları, Hatay halkı arasında şöyle bir algı oluşturmaya çalışıyorlardı: Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılacaktır ve savaş sonrası bu bölgede olmayacaktır. Yaratmaya çalıştıkları bu algıdaki amaç; Hatay'da bir Arap oluşum sağlamak, Suriye'de Hicaz Emiri Faysal'ın başkanlığında kurulan Arap hükümeti ile birleşmekti.

Mustafa Kemal Paşa, bölgenin olası işgaline karşı İstanbul Hükümetini uyarmakla kalmamış aynı zamanda bu olası işgale karşı bölgede bir takım tedbirler almıştır. Bunların arasında özellikle gençlerden oluşan bir ordu kurulması, jandarma güçlerinin takviye edilmesi, fazla ve terhis edilecek askeri kuvvetlerin elinde bulunan askeri teçhizatın, Torosların kuzeyine nakli gibi hususlar, bir direnişe ve bu direniş için gerekli olan donanımın sağlanmasına yönelik alınmış tedbirlerdi.

İtilaf Devletlerinin kendi çıkar bölgelerini ele geçirmek için her türlü yola başvurduğunu gören Mustafa Kemal Paşa, onlara ve isteklerine karşı son

derece ihtiyatlı yaklaşmıştır. Örneğin İngilizlerin, Halep civarındaki ordularını beslemek bahanesiyle İskenderun'dan ve Halep-İskenderun yolundan istifade etmek isteklerinin gerçeği yansıtmadığını asıl amaçlarının İskenderun'u işgal etmek olduğu noktasında İstanbul Hükümetine uyarılarda bulunmasına rağmen Hükümet, Paşa'nın uyarılarına kulak asmamıştır. Bunun üzerine Paşa, bölgenin işgalini engellemek için farklı tedbirlere başvurmuştur. İngilizlerin karaya asker çıkarma girişimlerine karşı gerekirse silahla mukavemet edilmesi ve Hatay'da yerel bir hükümet kurularak Türklerin hukukunun savunulması, civardaki aşiretleri ve din adamlarını kendi tarafına çekerek bölgenin korunması yolunda onlardan istifade etmeye çalışılması gibi kararları, bu yönde alınan tedbirlerdendi.

O'nun bu girişimlerini Hatay halkı da karşılıksız bırakmamış, kurdukları Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ile milli direniş hareketine katılmış ve Türk milli direnişinin ilk kurşunu da Hatay'da atılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Hatay bölgesinin işgalini önlemeye yönelik bu agresif uygulamaları karşısında zor durumda kalmak istemeyen İstanbul Hükümeti çareyi, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığını lağvederek Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a çekmekte bulmuştur. Çünkü İngilizlerin her isteğinin yerine getirilmesi ile onları küstürmemek, kızdırmamak ve bu sayede onların desteği ile Osmanlı'ya bırakılacak topraklar içerisinde varlığını sürdürmek. Temel gaye ve bu şartlar içerisinde Osmanlı yöneticilerinin bulduğu çözüm bu idi.

Bölgenin savunulması doğrultusunda İstanbul Hükümeti nezdinde yaptığı girişimler sonuçsuz kalan Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Cahit Yalçın'ın ifade ettiği gibi; O'nun bu durumdan kurtuluş çaresi olarak gördüğü, vatanperver bir hükümetin işbaşına getirilmesi ve kendisinin de bu hükümette harbiye nazırı olmak istemesine karşı padişah Mustafa Kemal Paşa'yı harbiye nazırlığına getirmemiştir. Fakat O kendini çok daha yüksek bir makama getirmiştir. İşte bu makam da, Türk Milli Mücadelesinin liderliğidir.

"Şahsi meselem" olarak nitelendirdiği Hatay davasına el koyduğu günden itibaren ömrünün sonuna kadar Hatay'ın Türkiye'ye katılması için mücadele veren bu konudaki kararlılığını göstermek adına sağlığını riske etmekten çekinmeyen Mustafa Kemal Paşa, Hatay'ın Türkiye'ye katılımını göremese de Paşa'nın ölümünden sonra gerçekleşen bu katılım, O'nun mücadelesi ve aldığı tedbirler sayesinde gerçekleştirilebilmiştir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Osmanlı Arşivi*, BEO.004504.337765.001.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Osmanlı Arşivi*, BEO.004541.340546.001.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Osmanlı Arşivi*, İ.DUİT.00155.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Osmanlı Arşivi*, İ.DUİT.00157.
 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Osmanlı Arşivi*, İ.DUİT.00163.

II. Kitaplar

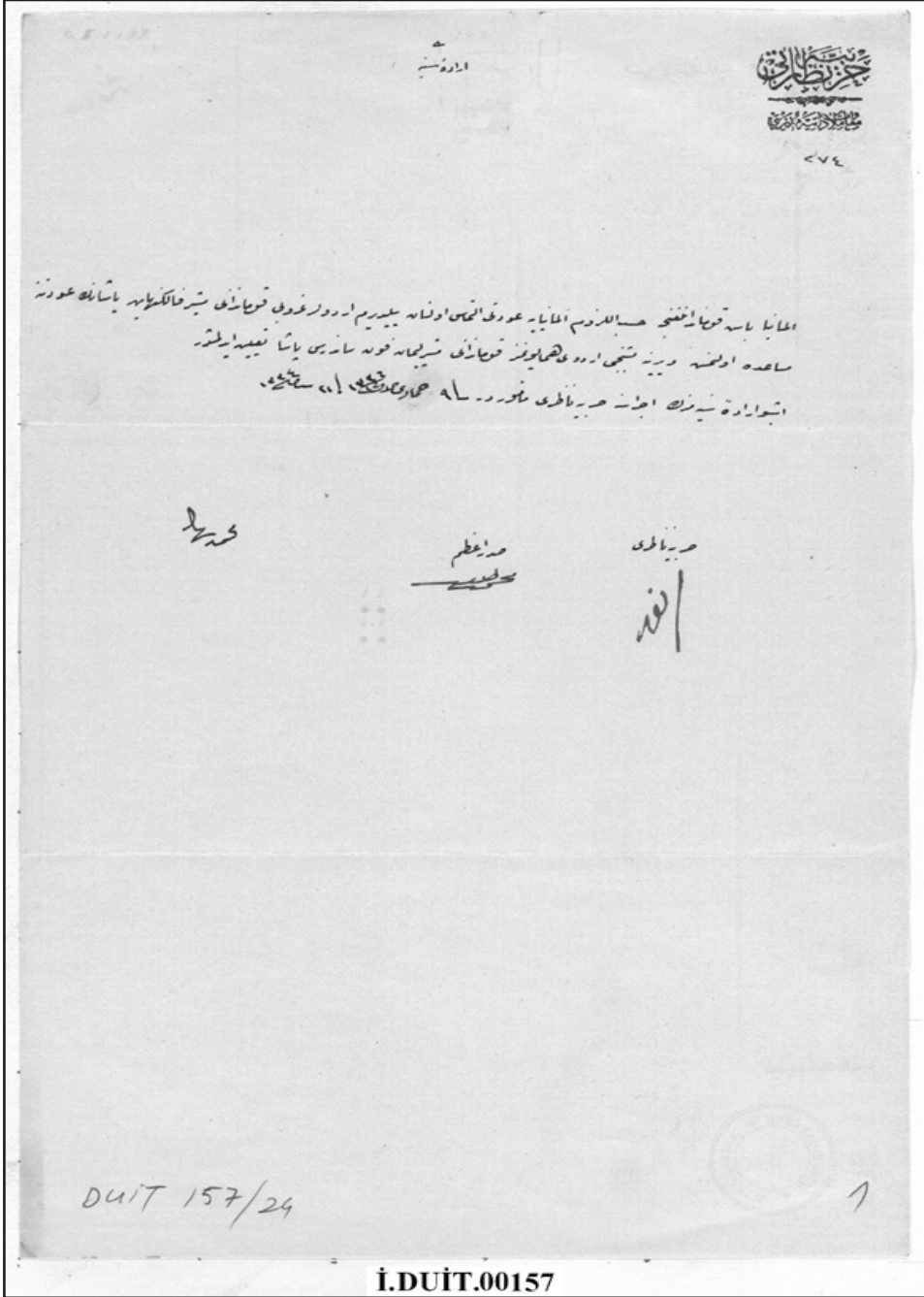
- ABADAN, Yavuz, *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, 2. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.
 Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara, 1982.
 ATATÜRK, Kemal, *Nutuk*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.
 Atatürk'ün Anıları, Haz. İsmet Görgülü, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2013.
 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1997.
 Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 199.
 ATAY, Falih Rıfki, *Çankaya*, Bates Yay., İstanbul, 1984.
, *K. Atatürk Anlatıyor*, Binbirdirek Mat., İstanbul, 1985.
, *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs*, Yeni Gün Haber Ajansı Yay., İstanbul, 1999.
 BELEN, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Yay. Haz. Enis Şahin, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014.
 BOZOK, Salih, *Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor*, Haz. Can Dünder, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.
 DOĞRUER, Ahmet Sedat, *Yıldırım Ordularının Bozgunu Filistin'e Veda*, Osmanlıca'dan Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Kemal Gurulkan, Yeditepe Yay., İstanbul, 2009.

- GUHR, Hans, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuz*, Çev. Eşref Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- GÜRER, Turgut, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer*, 5. Baskı, Gürer Yay., İstanbul, 2007.
- Hatırat (1913-1922)*, Cemal Paşa, Yay. Haz. Ahmet Zeki İzgöer, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2012.
- İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar*, 1. Kitap, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- KİLİ, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, 14. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014.
- KONURALP, Nuri Aydın, *Hatay'ın Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi*, Hatay Postası Gazete ve Basımevi, İskenderun, 1970.
- MELEK, Abdurrahman, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, TTK Yay., Ankara, 1991.
- MİKUSCH, D.V., *Gazi Mustafa Kemal, Avrupa ile Asya Arasındaki Adam*, Türkçesi: Esat Nermi Erendor, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.
- PEHLİVANLI, Hamit -Yusuf Sarıınay-Hüsamettin Yıldırım, *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.
- SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, 4. Baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.
- SOYAK, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, 6. Baskı, YKY, İstanbul, 2010.
- SÖKMEN, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, TTK Yay., Ankara, 1992.
- TEKİN, Mehmet, *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918 - 1939)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.
- Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

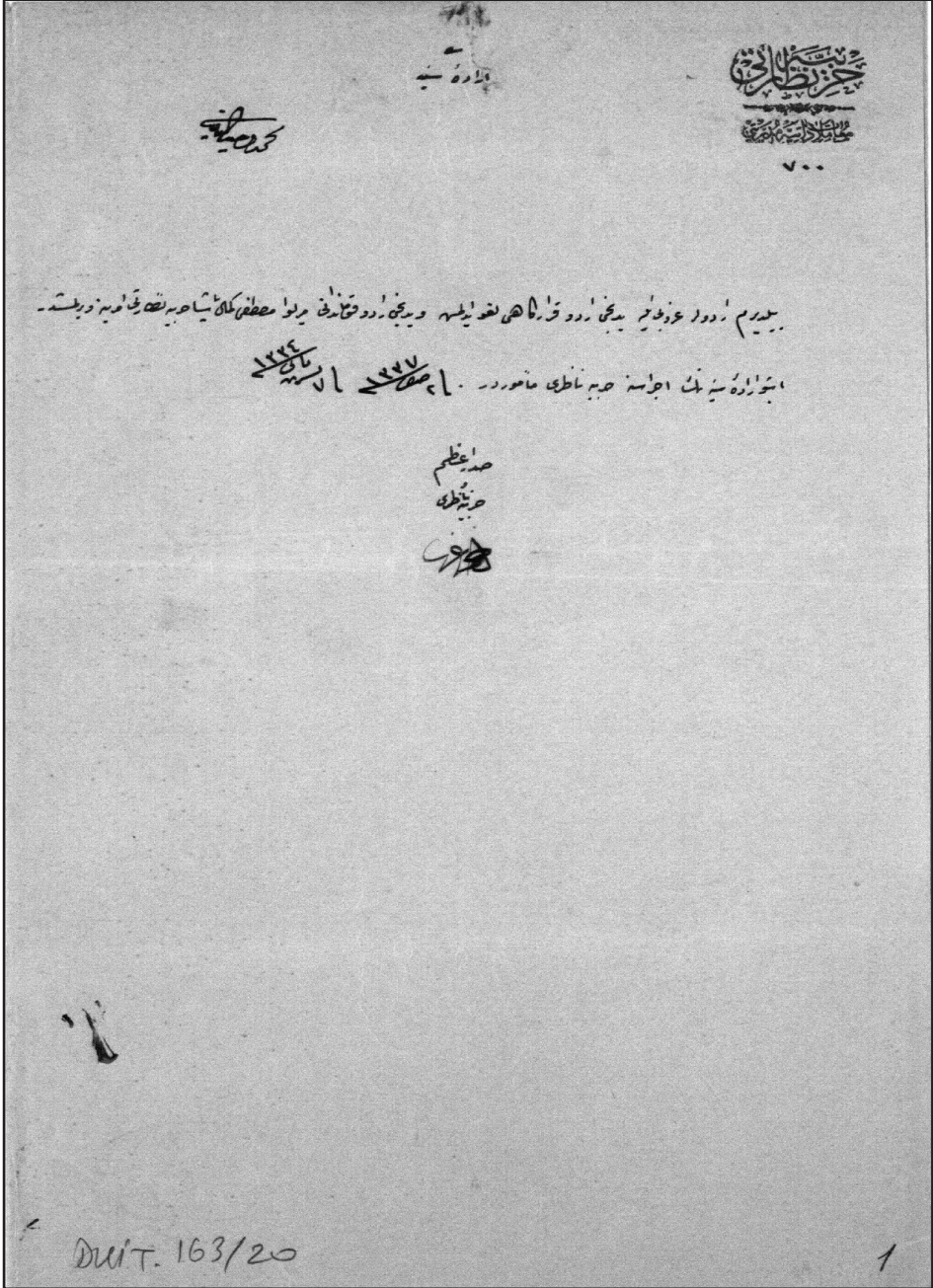
III. Makaleler

- AĞAOĞLU, Sami, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze Muharebeleri", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.2, 2017.
- KEMAL, Cemal, "Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.46, Güz 2010.
- TÜRKMEN, Zekeriya, "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.16, S.47, 2000.

EK-2.a. Yıldırım Ordular Grup Komutanlığından ayrılan Falkenhayn'ın yerine Liman Von Sanders'in atandığına dair irade.

EK-3.a. Yıldırım Ordular Grubu ve 7. Ordu Karargahının lağvedilerek, Mustafa Kemal Paşa'nın, Harbiye Nezareti emrine verilmesine dair irade.

EK-3.b. Yıldırım Ordular Grubu ve 7. Ordu Karargahının lağvedilerek, Mustafa Kemal Paşa'nın, Harbiye Nezareti emrine verilmesine dair irade.

دائرة صدارت امور اداریه قلمی				تبدیلی	مسودی	ادواق نومروسى						
قلم نومروسى	مقابله ایدنلر	تاریخ تیبغی	تاریخ تسویب	تاریخ تیبغی	تاریخ تسویب	تاریخ نومروسى						
	✓	جیه نفره جیه	✓	✓	✓	✓						
<p>✓ سره ۱۹۱۸ تاریخه ۵.۸ ندره تله عید دایره جیه ییریم اردور خرد ایله بیرجه اردور قره هفت لغوی دیدجه اردور قره ندره میرلا مصلحه کله تاریخه نفره جیه امضایه اوره جیه خله بلایره اوده سینه جیه سره جیه جیه / نفره جیه سینه سینه جیه</p>												
ای دونه قیدیه سینه دایره												
<table border="1"> <tr> <td colspan="2">OSMANLI ARŞIVI</td> </tr> <tr> <td colspan="2">BEO</td> </tr> <tr> <td>4541</td> <td>340546 / 1</td> </tr> </table>							OSMANLI ARŞIVI		BEO		4541	340546 / 1
OSMANLI ARŞIVI												
BEO												
4541	340546 / 1											